

УДК 340.111

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ ІНДІЇ

Саміло Г.О., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Запорізький національний технічний університет

Стаття присвячена дослідженню особливостей правової системи сучасної Індії. Установлено, що правова система є замкнутою системою, яка містить у собі елементи з трьох різних правових систем. Визначено, що правову систему сучасної Індії можна віднести до «змішаних правових систем».

Ключові слова: правова система, загальне право, верховенство права, релігійно-традиційне право, змішана правова система.

Статья посвящена исследованию особенностей правовой системы современной Индии. Установлено, что правовая система является замкнутой системой, которая включает в себя элементы из трех различных правовых систем. Определено, что правовую систему современной Индии можно отнести к «смешанным правовым системам».

Ключевые слова: правовая система, общее право, верховенство права, религиозно-традиционное право, смешанная правовая система.

Samilo H.O. THE PECULIARITIES OF THE LEGAL SYSTEM OF MODERN INDIA

The article is devoted to the study of the peculiarities of the legal system of modern India. It is established that the legal system is a closed system, which contains elements from three different legal systems. It is determined that the legal system of modern India can be attributed to “mixed legal systems”.

Key words: legal system, general law, rule of law, religious-traditional law, mixed legal system.

Постановка проблеми. На сучасному етапі відбувається переформування правових систем багатьох країн світу, здійснюється запозичення правових норм, активно розвивається міжнародне законодавство. Правові системи змінюють юридичні орієнтири, набувають нових ознак, трансформуються для найкращого регулювання суспільних відносин.

Сьогодні Індія є однією з двох країн (поряд із Китаєм), які розвиваються найшвидшими темпами та відіграють ключову роль у світовій економіці. Індія на сучасному етапі намагається змінювати свої закони, щоб провести економічні реформи та задовольнити найвищі очікування світових інвесторів. Аналіз правової системи Індії показує, як глобалізація може змінити внутрішні правові системи в усьому світі.

Ступінь розробленості проблеми. На жаль, у вітчизняних теоретико-правових джерелах практично відсутні спеціальні наукові праці, які присвячені дослідженню сучасної правової системи Індії. Вагомий внесок у розроблення теоретичних аспектів цієї проблематики зробили С. Алексєєв, Б. Бенсон, О. Васильєв, М. Гуренко, О. Зайчук, В. Карташов, Д. Керімов, О. Лукашова, Л. Луць, О. Малько, М. Марченко, Н. Оніщенко, О. Скакун, П. Рабінович та інші.

Мета статті – виокремлення особливостей правової системи сучасної Індії та віднесення цієї системи до певної класифікації.

Виклад основного матеріалу. Правова система охоплює сукупність норм права, принципів і законодавчих актів, що захищають і сприяють безпечному життю своїх суб'єктів у культурному суспільстві. Вона визнає права, визначає обов'язки людей і

забезпечує шляхи та засоби їх виконання. Для досягнення цього правова система, що охоплює соціальні, економічні та політичні умови в суспільстві, має свої цілі та розвиває безліч принципів, правил, законів, які допомагають суспільству досягти визначених цілей. Правова система являє собою цілісне явище. Вона пов'язана філософією й ідеями, які з'єднують її різні частини, що зумовлює гармонійну роботу. Правову систему складають змінні елементи. Зміни можуть відбуватися в законах, судових рішеннях, підзаконних актах, але сутність і методи роботи правової системи є її постійними елементами. Класифікувати правові системи можна за різними критеріями, але це не є метою нашого дослідження. У своєму дослідженні ми розглянемо правову систему сучасної Індії. На наш погляд, на сучасному етапі її можна віднести до країн так званої «змішаної правової системи», основні ознаки якої були виокремлені нами в попередніх дослідженнях. Це відкрита система, яка приймає те, що найбільше стосується її потреб.

В історичному аспекті деякі школи філософії мали надзвичайний вплив на еволюцію правової системи Індії. У цій країні дхарма була домінуючою античною філософією, яка прагнула створити місце, де особа й общини могли б самореалізуватися. Буддизм також мав вплив на соціальний, політичний і економічний розвиток Індії.

Стародавня індійська правова юриспруденція глибоко вкорінена у філософії дхарми [1]. Дхарма означає «правосуддя», визначене як таке, що є правильним у певних обставинах, воно прагне захищати тих, хто йде шляхом дхарми, тобто праведності. Термін також тлумачився як «піднесення» живих істот. Дхарма призначалася

для регулювання індивідуальної поведінки, прав і свобод людини відповідно до інтересів усього суспільства. Натомість суспільство мало захищати інтереси окремих осіб у всіх відносинах. Дхарма, таким чином, регулювала взаємні зобов'язання особистості й суспільства. Дхарма посиляється на сукупність обов'язків, які покладаються на окремих осіб. Дхарма також означає вічні правила, які підтримують світ. Правове регулювання, спричинене правлінням дхарми в класичних індійських традиціях, було частиною трансцендентальної взаємодії. Бог чи Творець вважався основним джерелом права, але дхарма була точкою зв'язку між трансцендентним царством, життєвим світом і суспільним світом індивідів [1]. Об'єктом дхарми було створення кращого світу, в якому окремі особи та суспільства могли б досягти божественної самореалізації. Таким чином, захист дхарми був невід'ємним аспектом суспільного життя в стародавній Індії. Джерелами індійського права були передусім релігійні тексти – Веди [1] (первинні тексти індуїзму), Сруті [1] (що буквально означає «те, що чути»), Сміт [1] («те, що запам'ятовується») або дхармашастри. Кожний текст пропонував сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини та поведінку особистості. Духовні традиції Індії підкреслюють, що суспільство – це не просто договір. Це розуміння величезної допомоги в переосмисленні та відтворенні права та суспільства в сучасному порядку.

До вторгнення британців Індія була розбита на численні князівські держави, кожна з яких мала власну систему управління. Формою правління цих держав була монархія. Король мав вищу компетенцію в усіх питаннях, включаючи законодавчу, судову та виконавчу сфери. Як було сказано вище, закони значною мірою базувалися на релігійних писаннях.

У період британського правління в Індії було запроваджене загальне право. Це заклало основу сучасної індійської правової системи. Правова система загального права визначає, що законодавство й інші нормативні правила можуть забезпечити певні індивідуальні та соціальні заходи. Решта життя суспільства має регулюватися звичаєм, загальними принципами права й принципами справедливості та доброї совісті. Ці принципи є основою звичайного життя суспільства, а також використовуються для винесення та виконання судових рішень. Ці принципи розроблялися судами протягом століть, і завдяки ним сформувався сучасний стан загального права. Зі встановленням британської влади в Індії виник новий поворотний момент у правовій системі країни. Британці запровадили різноманітні форми правових нововведень, які суперечили традиційному правовому індуїзму й були засновані на принципах універсалізму, раціоналізму й індивідуалізму. Законодавство стало інструментом модернізації суспільства. Однак його розвиток був повільним, і треба зауважити, що синтез між традиційними й сучасними правовими формами та практикою

відбувався досить поступово, що відображає загальний процес синтезу між традицією та сучасністю в Індії.

Загальне право, звичай та загальні принципи справедливості й доброї совісті, які висуваються судами як в Англії, так і в Індії, забезпечують основу та середовище, в якому діють закони. Усі статuti (закони), що тлумачаться судами, використовують такі принципи. Необхідно зазначити, що саме принципи загального права, сформульовані англійськими судами, є основою функціонування індійської судової системи й узагалі всієї правової системи Індії. При цьому найважливішим принципом правової системи Індії визнається принцип верховенства права. Передбачається, що всі державні органи повинні здійснювати свою діяльність лише відповідно до письмових законів, які приймаються в установленому порядку. Цей принцип верховенства права покликаний бути гарантією проти свавільних рішень в окремих випадках, він забезпечує правову рівність, передбачає, що ніхто не може бути вище закону, що кожний підпорядковується закону та піддається судовій юрисдикції. Успіх верховенства права в Англії був зумовлений співпрацею між юристами та судовими органами, з одного боку, і парламентом – з іншого боку. Правова законність і суверенітет парламенту працювали гармонійно, щоб обмежити владу виконавчого органу.

Нині Індія продовжує регулювати найважливіші відносини тими ж статутами (законами), які були написані британцями, з деякими змінами, включаючи впровадження судової системи.

Закон Індії про незалежність 1947 р. був прийнятий британським парламентом, на нього було надано королівську згоду, згідно з якою незалежність Індії набула чинності 15 серпня 1947 р. [1]. Установчі збори, обрані в 1946 р., одразу ж розпочали діяльність із формування Конституції Індії. Письмова Конституція була прийнята 26 листопада 1949 р., і 26 січня 1950 р. Індія стала республікою [1].

Конституція Індії займає особливе місце в правовій системі Індії. Вона базується на ідеалах справедливості, соціальних, економічних і політичних свобод, на свободі думки, волевиявлення, віросповідання, рівності статусу й можливостей усіх громадян, що забезпечують гідність особистості, єдність і цілісність нації. Прийняття Конституції Індії мало глибокий вплив на правову систему країни. Відповідно до статті 372 Конституції, старі закони продовжували існувати, якщо вони відповідали букві та духу Конституції [1]. Однією з унікальних особливостей Конституції Індії є те, що вона створює механізм безпосереднього звернення до Верховного суду Індії в разі порушення фундаментальних прав [1]. Право на життя й особисту свободу не може бути призупинене навіть під час надзвичайного стану [1].

Конституція Індії, на нашу думку, мала на меті закріпити більш постійні цінності, які плекало суспільство. Незважаючи на намір зберегти оригінальні суспільні ідеали, можна

сказати, що суверенний, демократичний і світський характер державності, верховенство права, незалежність судової влади, закріплення основних прав громадян – це деякі з основних рис Конституції Індії.

Індія належить до тих держав, які мають найпотужнішу та найбільш незалежну судову владу у світі. Індійська судова влада зобов'язана своїм походженням судовій системі, яка існувала в британській Індії. Після отримання незалежності установчі збори, які прийняли Конституцію, передбачали створення трирівневої судової системи, яка є абсолютно незалежною від виконавчої й законодавчої гілок влади [2]. Кожного разу, коли законодавство відсутнє, судді, відповідно до багатьох державних статутів, повинні керуватися принципами справедливості та доброї совісті. Статути прямо дають суддям право діяти відповідно до цих принципів. Для деяких дослідників індійської правової системи, таких, як Кріс Фуллер, спосіб роботи індійських суддів значною мірою схожий на роботу традиційних служителів, перекладачів священних текстів [2]. Для Фуллера переконаність сучасного права є ідеалом, але прецедент (як і законодавство) практично завжди підлягає судовому тлумаченню [2]. Це було відомо задовго до того, як була визначена велика роль інтерпретації в юридичному процесі. Контраст між сучасним і традиційним правом стає лише питанням ступеня, так само, як різниця між сучасними судженнями та класичним релігійним тлумаченням індуїзму є формально неважливою.

Той факт, що значна частина загального права, яке було введене в Індії британцями, кодифікована, є свідченням очевидної переваги статутного права над загальним. Закон повинен бути чітким, точним і передбачуваним. Таким чином, можна зауважити, що в Індії загальне право Великої Британії поєднане з елементами права континентальної Європи. Але суди під час тлумачення норм кодифікованих актів спираються на загальні принципи права. Тому індійську правову систему можна уявити в якості замкнутої системи, що складається з букви закону, що його повинен застосовувати суд на основі загальних принципів права. Це дуже підходить до позовів великих груп неписьменного та бідного населення, яке потребує чіткої та швидкої справедливості. Законодавство є основною структурою сучасної правової системи Індії. Статути є нормативними актами, що приймаються законодавчою владою та встановлюють заборони, дозволи, регулюють найбільш важливі суспільні відносини. Статути, як правило, мають повноваження змінювати встановлені загальні права, але загальне право не може скасовувати чи змінювати статут. Статут може бути змінений або скасований лише пізнішим чи окремим статутом.

На Міжнародному конгресі юристів, який відбувся в 1959 р. у Нью-Делі, у першій статті доповіді Першого комітету принцип верховенства права був визначений таким чином: «Функція законодавчої влади у вільному суспільстві під владою закону полягає в ство-

ренні умов, які будуть підтримувати гідність людини як особистості. Ця гідність вимагає не тільки визнання її громадянських і політичних прав, а також і встановлення соціальних, економічних, освітніх і культурних умов, які є необхідними для повного розвитку особистості» [2]. У конкретному застосуванні цього плану в Індії це означало, що законодавство має забезпечити рівність і соціальні можливості для реалізації директивних принципів держави.

Індія є країною різноманітних релігій. Індуїсти, буддисти, джайни, християни, мусульмани, перси, сикхи й іудеї утворюють націю. Кожна громада має свої особисті закони про шлюб, розлучення, дітей, усиновлення, заповіти та спадкування. Найстарішою частиною індійської правової системи є особисті закони, які регулюють відносини в цих різних спільнотах. Такими законами, наприклад, є Індійський Акт про розлучення 1869 р.; індійський християнський закон про шлюб 1872 р.; індійський закон про спадщину 1925 р.; закон про шлюб і розлучення парсів 1936 р.; мусульманський закон про шлюб 1939 р.; спеціальний закон про шлюб 1954 р.; індуїстський закон про шлюб 1955 р.; закон про іноземні шлюби 1969 р.; закон про захист прав жінок-мусульман на розлучення 1986 р. та інші [1]. Наявність усіх вказаних і подібних законів зумовлена різними традиціями та звичаями, які зберігаються в сучасній Індії та продовжують регулювати питання особистого статусу мільйонів людей, особливо в сільській місцевості. Незважаючи на Конституцію, яка закріплює рівність усіх громадян і свободу віросповідання, на практиці неможливо досягти рівності правового статусу численних народів Індії у зв'язку з окремим регулюванням відносин у кожній общині певними традиціями та звичаями й традиційним прийняттям соціальної нерівності в суспільстві.

Таким чином, правова система сучасної Індії є багатоманітною, являє собою співіснування різних правових культур, що зумовлено зміною правителів протягом багатовікової історії Індії та багатоконфесійним характером сучасного індійського суспільства. Єдиної індійської правової культури та правової системи не існує. Більшість галузей сучасного права Індії склалася під впливом британського права. Індійське право полісистемне. Поряд із загальнонаціональним правом на чолі з Конституцією, яке розповсюджує свою дію на всіх членів індійського суспільства незалежно від релігійної чи національної приналежності, в Індії продовжують діяти особисті релігійні системи індуїського, мусульманського й іншого релігійно-традиційного права. При цьому потрібно зауважити, що індійська правова система й індуїське право – це не тотожні поняття.

Висновки. Вивчення певних особливостей індійської правової системи дозволяє зробити висновок про те, що вона є замкнутою системою, яка містить у собі елементи трьох різних правових систем. В її основі лежить система загального права та розвинута судова система, яка була впроваджена британцями під час колонізації. Двома

іншими системами є континентальне європейське право (наявність розвинутої системи законодавства та кодифікація деяких галузей права) і релігійне традиційне право численних общин країни. Співіснування британського, європейського, релігійного права, а також використання загальних принципів права дає можливість, на наш погляд, віднести індійську правову систему до змішаних правових систем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Burke M. The legal systems in India-China: a comparative perspective / M. Burke, A. Kenneth, R. Krishna [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.freepatentsonline.com/article/Indian-Journal-Economics-Business/169310104.html>.
2. Deshpande V. Revised by Thomas Paul. Nature of the Indian legal system / V. Deshpande [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://14.139.60.114:8080/jspui/bitstream/123456789/738/5/Nature%20of%20the%20Indian%20Legal%20System.pdf>.